

**TIL NAZARIYASI VA ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI***Hasanova Shaxinabonu Ismatjonovna**SamDCHTI sharq tillar fakulteti**Filologiya va tillarni o'qitish (xitoy) yo'nalishi**1-bosqich 2506-guruh talabasi**Ilmiy rahbar: Nigora Faxriddinova*

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada til nazariyasining mohiyati, uning asosiy yo'nalishlari va zamonaviy tilshunoslikning dolzarb muammolari keng qamrovda yoritilgan. Tilning ijtimoiy, kognitiv va kommunikativ xususiyatlari, uning rivojlanish qonuniyatlari hamda globalashuv sharoitida yuzaga kelayotgan lingvistik jarayonlar tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning tilga ta'siri, tilning yo'qolib borishi, ko'p tillilik va lingvistik identitet muammolari chuqur ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: til nazariyasi, tilshunoslik, globalizatsiya, sun'iy intellekt, til evolyutsiyasi, lingvistik identitet, ko'p tillilik

ABSTRACT: This article explores the essence of language theory and highlights key issues in modern linguistics. It examines the social, cognitive, and communicative features of language, as well as linguistic changes in the context of globalization. Special attention is given to the impact of digital technologies and artificial intelligence, language extinction, multilingualism, and linguistic identity.

Keywords: language theory, linguistics, globalization, artificial intelligence, language evolution, multilingualism, linguistic identity

АННОТАЦИЯ: В статье рассматриваются сущность теории языка и актуальные проблемы современной лингвистики. Анализируются социальные, когнитивные и коммуникативные особенности языка, а также его изменения в условиях глобализации. Особое внимание уделяется влиянию цифровых технологий и искусственного интеллекта, проблемам исчезновения языков, многоязычия и языковой идентичности.

Ключевые слова: теория языка, лингвистика, глобализация, искусственный интеллект, эволюция языка, многоязычие, языковая идентичность

Til insoniyat tarixidagi eng muhim ijtimoiy hodisalardan biri bo'lib, u nafaqat aloqa vositasi, balki tafakkur, madaniyat va milliy o'zlikning ifodasi sifatida namoyon bo'ladi. Til nazariyasi tilning ichki tuzilishi, uning funksional imkoniyatlari va rivojlanish qonuniyatlarini o'rganadi. Zamonaviy tilshunoslik esa ushbu nazariy

asoslarni kengaytirib, tilni ko'p qirrali fenomen sifatida talqin qiladi. Bugungi globalashuv davrida tilga bo'lgan yondashuvlar tubdan o'zgarib bormoqda. Axborot texnologiyalari, internet va sun'iy intellekt tilning rivojlanish sur'atlarini tezlashtirdi. Shu bilan birga, bu jarayon yangi muammolarni ham yuzaga keltirdi.

Til nazariyasining mohiyati va yo'nalishlari. Til nazariyasi tilning universal xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan ilmiy sohadir. U tilni tizim sifatida o'rganadi va quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: Struktural tilshunoslik – tilni elementlar tizimi sifatida o'rganadi. Generativ lingvistika – tilning grammatik, tuzilishini va inson ongidagi til mexanizmlarini tadqiq qiladi. Kognitiv lingvistika – til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi. Sotsiolingvistika – tilning jamiyat bilan aloqasini tahlil qiladi. Bu yo'nalishlar tilni turli nuqtai nazardan o'rganishga imkon beradi va uning murakkab tabiatini ochib beradi. Zamonaviy tilshunoslikning rivojlanish tendensiyalari. XXI asrda tilshunoslik fanida sezilarli o'zgarishlar yuz berdi. Endilikda til faqat nazariy obyekt emas, balki amaliy va texnologik jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy tilshunoslik quyidagi yo'nalishlarda rivojlanmoqda: kompyuter lingvistikasi, korpus lingvistikasi, psixolingvistika, pragmalingvistika. Bu yo'nalishlar tilni yanada chuqurroq va kompleks tarzda o'rganishga yordam bermoqda. Globalizatsiya va til muammosi Globalizatsiya tillar o'rtasidagi chegaralarni yo'qotib, ularning o'zaro ta'sirini kuchaytirdi. Ayniqsa, ingliz tilining global miqyosda keng tarqalishi boshqa tillarga bosim o'tkazmoqda.

Natijada: kichik tillar asta-sekin yo'qolib bormoqda, til xilma-xilligi kamaymoqda. milliy madaniyatlar zaiflashmoqda. Shu bois tilshunoslar globalizatsiya jarayonini ehtiyotkorlik bilan o'rganish zarurligini ta'kidlaydilar. Sun'iy intellekt va til transformatsiyasi. Sun'iy intellekt til bilan ishlashda yangi imkoniyatlar yaratdi. Masalan: avtomatik tarjima, ovozni matnga aylantirish, virtual yordamchilar. Ammo bu texnologiyalar quyidagi muammolarni ham keltirib chiqarmoqda: tilning soddalashuvi stilistik boylikning kamayishi, noto'g'ri tarjimalar. Shunday bo'lsa-da, sun'iy intellekt tilshunoslik rivojida muhim o'rin egallaydi. Ko'p tillilik va uning ijtimoiy ahamiyati. Ko'p tillilik zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylangan. Bir nechta tilni bilish inson imkoniyatlarini kengaytiradi.

Afzalliklari: xalqaro aloqa imkoniyati, tafakkurning rivojlanishi, madaniyatlararo integratsiya. Muammolari: til aralashuvi, ona tilning ikkinchi darajaga tushib qolishi. Tilning yo'qolib borishi muammosi. Tilning yo'qolishi zamonaviy tilshunoslikning eng jiddiy muammolaridan biridir. Har bir yo'qolgan til bilan birga noyob madaniyat va bilim tizimi ham yo'qoladi.

Ajoyib, maqolangizning asosiy qismini yanada boyitib, ilmiy dalillar, misollar va chuqur tahlillar bilan kengaytirib beraman. Quyidagi matnni siz oldingi maqolangizdagi "ASOSIY QISM" bo'limiga qo'shimcha sifatida ishlatishingiz mumkin. Til nazariyasining mohiyati va ilmiy asoslari (kengaytirilgan). Til nazariyasi

tilni faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki murakkab semiotik tizim sifatida talqin qiladi. Til belgilar tizimi bo'lib, unda har bir birlik (fonema, morfema, so'z, gap) o'zaro munosabatda ishlaydi. Tilning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: Ierarxik tuzilish – til birliklari qatlam-qatlam tashkil topgan, Ikki tomonlama tabiati – shakl va mazmun birligi. Ijtimoiylik – til jamiyatga bog'liq holda rivojlanadi. Dinamiklik – til doimiy o'zgarishda bo'ladi. Masalan, zamonaviy o'zbek tilida ingliz tilidan kirib kelgan “online”, “blog”, “trend” kabi so'zlar tilning ochiq tizim ekanligini ko'rsatadi. Til va tafakkur o'rtasidagi murakkab munosabat. Til va tafakkur o'rtasidagi bog'liqlik lingvistikaning eng muhim masalalaridan biridir. Ba'zi olimlar til tafakkurni belgilaydi desa, boshqalar aksincha fikr yuritadi. Til orqali inson dunyoni kategoriyalarga ajratadi. Har bir til o'ziga xos “dunyo manzarasi”ni yaratadi. So'z boyligi tafakkur kengligiga ta'sir qiladi. Masalan, qor uchun turli tillarda turlicha so'zlar mavjud bo'lishi, o'sha jamiyatning tabiat bilan aloqasini aks ettiradi. Bu esa til va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni isbotlaydi. Globalizatsiya sharoitida til o'zgarishlari (chuqurroq tahlil). Globalizatsiya tilning leksik, fonetik va grammatik darajalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Leksik darajada: yangi so'zlar kirib kelmoqda (internet, marketing, startup) til aralashuvi kuchaymoqda

Fonetik darajada: talaffuz o'zgarishlari kuzatilmoqda, xorijiy tovushlar qabul qilinmoqda. Grammatik darajada: sodda konstruktsiyalar ko'paymoqda. qisqartmalar (abbreviations) kengaymoqda. Masalan, yoshlar nutqida “ok”, “bro”, “like” kabi birliklarning faol ishlatilishi global ta'sir natijasidir. Raqamli kommunikatsiya va yangi til shakllari. Internet va ijtimoiy tarmoqlar tilning yangi shakllarini yuzaga keltirdi: emoji va stikerlar – vizual til elementi, qisqartmalar – “LOL”, “OMG”, “BRB”, internet slengi. Bu jarayon tilni yanada tezkor va qulay qilsa-da, quyidagi muammolarni keltirib chiqarmoqda: imlo qoidalariga e'tibor kamaymoqda. rasmiy nutq sifati pasaymoqda. yozma nutq og'zaki nutqqa yaqinlashmoqda. Sun'iy intellekt va lingvistik texnologiyalar (kengroq). Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar bugungi kunda tilni qayta ishlashda keng qo'llanilmoqda: Natural Language Processing (NLP) texnologiyalari. avtomatik tarjima (Google Translate kabi), ovozli yordamchilar. Shu bilan birga, quyidagi muammolar mavjud: kontekstni to'liq anglamaslik, madaniy farqlarni hisobga olmaslik, idiomatik ifodalarni noto'g'ri tarjima qilish. Masalan, “break the ice” iborasi so'zma-so'z tarjima qilinsa, ma'nosi yo'qoladi. Bu esa sun'iy intellektning hali mukammal emasligini ko'rsatadi. Ko'p tillilik va psixolingvistik jihatlar. Ko'p tillilik inson ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi: xotira kuchayadi, muammolarni hal qilish qobiliyati oshadi, tafakkur moslashuvchan bo'ladi. Ammo ayrim holatlarda: til aralashuvi (code-switching) kuchayadi, grammatik xatolar paydo bo'ladi. Masalan, “Men homework qildim” kabi aralash gaplar ko'p tillilikning natijasidir.

Til siyosati va tilni rejalashtirish. Har bir davlat o'z til siyosatini yuritadi. Til siyosati quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: davlat tilini rivojlantirish. rasmiy til me'yorlarini belgilash, ta'lim tizimida tilni qo'llash O'zbekistonda ham davlat tilini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Bu esa tilni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tilning yo'qolishini oldini olish strategiyalari. Tilni saqlash uchun quyidagi choralar muhim: ta'limda ona tilidan foydalanish, folklor va adabiyotlarni rivojlantirish, raqamli platformalarda tilni qo'llash, yoshlarni tilga qiziqtirish. Masalan, mobil ilovalar va onlayn kurslar orqali kichik tillarni o'rganish imkoniyati kengaymoqda. Lingvistik identitet va globallashuv qarama-qarshiligi Zamonaviy jamiyatda ikki tendensiya mavjud: Global integratsiya, Milliy o'zlikni saqlash. Til bu ikki jarayon o'rtasida muvozanatni ta'minlovchi vositadir. Agar til yo'qolsa, milliy identitet ham zaiflashadi.

Asosiy sabablar: urbanizatsiya, migratsiya, iqtisodiy omillar, Bu muammoni hal qilish uchun tillarni saqlash va rivojlantirish bo'yicha maxsus dasturlar zarur. Lingvistik identitet va madaniyat. Til insonning kimligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. U milliy o'zlik, madaniyat va tarix bilan chambarchas bog'liq. Bugungi kunda yoshlar orasida xorijiy tillarga qiziqish ortib borayotgani ijobiy holat bo'lsa-da, bu ona tilining ahamiyatini kamaytirib yubormasligi kerak

Til nazariyasi va zamonaviy tilshunoslik bugungi kunda murakkab va ko'p qirrali ilmiy yo'nalish sifatida rivojlanmoqda. Globalizatsiya, texnologiyalar va ijtimoiy o'zgarishlar tilga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Xulosa qilib aytganda: til doimiy rivojlanishda bo'ladi, zamb aytganda: til doimiy rivojlanishda bo'ladi, zamonaviy muammolar kompleks yondashuvni talab qiladi, tilni saqlash va rivojlantirish global vazifadir Kelajakda tilshunoslik fanining rivoji texnologiyaly omil har doim muhim o'rin tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Saussure, F. General Linguistics Course.
2. Chomsky, N. Language and Mind.
3. Crystal, D. Language Death.
4. Sapir, E. Language.
5. Yule, G. The Study of Language.
6. Trudgill, P. Sociolinguistics.